

Istorie locală

ASPECTE PRIVIND APLICAREA LEGII RURALE DIN 1864 LA VĂLENII DE MUNTE

STELIAN FLORESCU

Încărcat de istorie și amintiri, vechi centru economic și cu tradiție culturală, Vălenii de Munte, localitate din frumoasa vale a Teleajenului, se înscrie în categoria acelor așezări omenesti „cu trecut și cu multă ambiție”, cum spunea Nicolae Iorga. Fosta comună urbană Văleni a fost martora înnoirilor aduse în viața poporului român de cîrmuirea lui Alexandru Ioan Cuza, ea bucurîndu-se de una din cele mai însemnate reforme — improprietărea țăranilor. Cît de mult așteptată și apreciată a fost legea rurală din 1864, care „face pe toți sătenii moșneni”¹, aceasta reiese din scrisoarea semnată cu litere latine și slavone de 140 locuitori din Vălenii de Munte și plaiul Teleajenului, ca un pios omagiu adus domnitorului care devenise „salvatorul și eliberatorul”² celor care de veacuri aspirau la o viață mai bună, liberă. Studiarea problemei este interesantă datorită faptului că este cercetată aplicarea reformei agrare într-o comună urbană care, prin sistemul de organizare administrativ-politică, prezintă particularități specifice unei așezări unde, alături de elementele moșierimii, apar și cele ale burgheziei.

În vechiul tîrg al Vălenilor de Munte, în fosta vamă „menționată încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea”³, o parte însemnată a locuitorilor era frămîntată de marile probleme specifice țărănimii din România. Ei fac parte din categoria celor „176.582 locuitori ai orașelor din Țara Românească care-și asigurau existența din munca pămîntului”⁴. Aceasta ne-o confirmă și „lista de cantitatea produselor adunate din pogoanele arate pentru anul 1864 în comună urbană Văleni, din plaiul Teleajenului, județul Prahova”⁵, care nominalizează 139 familii, menționînd și rezultatele muncii lor concretizate cantitativ în : 19 chile grîu, 1 chilă secară, 227 chile porumb, 2 chile orz, 40 chile ovăz, 7.200 ocale fasole, 80 vedre vin, 10.200 vedre borhot de prune, 163 care fin și 60 ocale gogoși de mătase. Din statistica menționată reiese că o parte însemnată a locuitorilor tîrgului de la poalele Carpaților se ocupau cu agricultura și pomicultura, în special cu cultura porumbului și a fasolei pentru hrana omului, a prunilor⁶ pentru fabricarea în poverne a renumitei țuici de Văleni și comercializarea ei, ca și a fînului necesar creșterii vitelor, folosite mai ales pentru tracțiune.

¹ Biblioteca Academiei R.S.R. Msse, Arhiva Cuza, dos. XII/1864, f. 212.

² Ibidem.

³ Constantin M. Boncu. *Contribuții la istoria petrolului românesc*, Edit. Academiei R.S.R., Buc., 1971, p. 46.

⁴ Constantin Corbu, *Țărănimea din România în perioada 1848—1864*, Edit. științifică, București, 1973, p. 46.

⁵ Arhivele Statului Ploiești, Fond Prefectura Prahova, dos. 128/1864, f. 30—34.

⁶ În Țara Românească. ocaua_a = 1,698 kg, iar vadra = 12,88 litri.

Izvoarele scrise ale vremii consemnează diferite aspecte privind relațiile dintre țărănimea urbei cu moșierii și arendașii locali, care urmăreau să acumuleze mari capitaluri sau, să-și întindă moșiile. Într-un studiu privind trecutul Văii Teleajenului⁷, Nicolae Iorga citează deseori pe polcovnicul Moisi Panca, în numeroasele conflicte cu țărănimea locală, căreia îi smulge o mare parte din bunurile materiale. În anul 1850 unii cetățeni din mahalaua Tabacilor sînt obligați să dea „mărturii pentru posesiunile lui Pănculescu”⁸, care atestă poziția lui de mare proprietar în târgul Vălenilor de Munte, cu multă influență în viața economică a oamenilor din această zonă. În anul 1859, pentru închirierea unui „ferăstrău a tăia tinichele pă curs de un an de zile”, același Moisi Panca cerea țăranului să-i dea „500 de lătuno”⁹, mari cantități de lemn fasonat, dacă avem în vedere unealta rudimentară folosită pe atunci la tăierea pădurilor. O petiție a unui țăran adresată prezidentului Tribunalului Prahova, în decembrie 1858, învederează aplicarea sechestrului ca unul din procedeele coercitive pe care autoritățile publice le aplicau pentru satisfacerea intereselor celor îmbogățiți din exploatarea țăranilor¹⁰.

În preajma reformei agrare din 1864, moșierimea, care depusese anterior toate eforturile pentru a împiedica strămularea clăcașilor pe alte moșii sau la orașe, a încercat să izgonească cît mai mulți țărani de pe proprietățile ei. Așa se explică de ce prefectul județului Prahova, într-o dispoziție dată Subprefecturii Plaiului Teleajen, în vara anului 1861, menționează „cazurile pentru care se poate izgoni un clăcașu fiind prevăzute în legiuire... subprefectura să nu îngăduie vătămarea în vre-un chipu a dreptului acelu locuitoru chiriașu”¹¹, în această situație fiind Sima Boiangiu din târgul Văleni. Unul din locuitorii clăcași, Dumitru Ion potcovaru din târgul Văleni reclama prefecturii că „proprietarul lui nu a putut izbuti ca să-l depărteze de pe moșiea sa”, ba mai mult vrea să-i ia și „locu împrejurii casei urmatu din vechime”, contravenind astfel convenției tradiționale care apăra dreptul clăcașului asupra „locului de casă”¹². Referatul prefectului, consemnat pe adresa subprefecturii, cerea să se facă anchetă „la facia locului în unire cu d. comisari ai târgului”, deoarece reclamațiile clăcașului „se resumă că pîrîtul proprietar îl violează a-i mai lua din lotul de lingă casă pe care l-a posedat de cînd s-a făcutu plătindu-i embaticul” și l-a strîmătorat astfel încît l-a pus în suferință. Uneori cazurile ajung la Ministerul de Înăuntru care, în urma cunoașterii gradului de rapacitate al unor proprietari, cum era și Costache Cireșanu din Vălenii de Munte, a dat dispoziție prefectului județului Prahova să ancheteze cazul și să pună în drepturile sale pe Iftimie Diamandescu, din aceeași localitate, care stăpînea „optu pogoane de finațiu și căminurile, și doi clăcași ce le-ar avea cumpărate de la un Ghiță sin Mihai”¹³. Situația era cu atît mai grea pentru țărani cu cît arendașii își găseau „sprijinu la ilegalele lor urmăriri în însuși autoritățile administrației locale”, stare de lucruri bine cunoscută de prefectul județului, care a ordonat subprefectului Plaiului Teleajen să ia „cele mai energice măsuri spre reprimarea a orice abuzări și pretenții ilegale s-ar face din partea arendașilor împotriva lăcuiitorilor... și pentru păstrarea ordinei”¹⁴.

⁷ Nicolae Iorga, *Documentele de pe Valea Teleajenului*, Vălenii de Munte, 1925.

⁸ Ibidem, p. 78.

⁹ Ibidem, p. 80.

¹⁰ Arhivele Statului Ploiesti, fond Prefectura Prahova, dos. 136/1851, f. 1.

¹¹ Ibidem, dos. 31/1861, f. 35.

¹² Ibidem, f. 28.

¹³ Ibidem, dos. 17/1864, f. 160.

¹⁴ Ibidem, f. 159.

Dintr-o adresă a Prefecturii Prahova expediată tuturor subprefecturilor, aflăm că „mai mulți dintre proprietari și arendași de moșii, sub diferite pretexte, acum în ajunul soluționării chestii rurale, căută a izgoni pe locuitori dupe moșiile lor“, ceea ce a determinat pe prefectul județului să ordone organelor subalterne să „nu tolerați... nici să încuviințați asemenea cereri de strămutări“¹⁵. Au fost și cazuri când în Vălenii de Munte au venit țărani fugiți de pe alte moșii din județul Prahova, așa cum au fost „Stanciu Mihaiu și alți doi, Dumitru Chițu și alți șapte“ din Filipești, „Ion sin Stanciu și alți trei“ din Mehedința și „Duță Tirliu și alți șapte“ din Rîncezi (azi Nucșoara), toți menționați într-un tabel al Prefecturii Prahova din anul 1858¹⁶.

În iunie 1864 existau în târgul Vălenii de Munte 246 clăcași, din care 19 cu 4 boi, 27 cu câte 2 boi și 200 cu palmele, împărțiți pe categorii de moșii astfel : 84 pe moșii particulare (1 cu 4 boi, 4 cu 2 boi și 79 pâlmași) și 162 pe „domeniile statului“ (18 cu 4 boi, 23 cu 2 boi și 121 cu palmele)¹⁷. Toți acești clăcași așteptau cu încredere reforma agrară. Ei știau că prin împroprietărire nu vor mai presta munca obligatorie pe moșia proprietarului și nu vor mai împărți roadele muncii cu nimeni, fiind liberi să hotărască dacă mai trebuie sau nu să mai muncească pe pământurile rămase moșierilor.

Reforma agrară consfințită prin „legea legilor“, așa cum numeau clăcașii vălenari legea agrară din 14/26 august 1864 în scrisoarea de mulțumire adresată domnitorului Cuza, trebuia să se înfăptuiască și în așezările prahovene subcarpatice, inclusiv în comuna urbană Vălenii de Munte. Din cauza unor imperfecțiuni și greutăți la aplicarea legii rurale — lipsa unui regulament, numărul prea mic de ingineri topometri, interpretarea subiectivă a art. XVI care consemna că locurile convenite sătenilor vor fi atribuite „pe cât va fi cu putință“ etc. — entuziaștii locuitori din Vălenii de Munte se vor bucura de prevederile legii rurale de abia după 11 ani. Aminarea împroprietăririi se datora practicilor abuzive săvârșite de comisiile de plasă din care făceau parte și reprezentanți ai moșierilor și arendașilor. O telegramă a lui Mihail Kogălniceanu din 1869 menționa că și în județul Prahova erau săteni care, deși îndreptățiți de legea rurală să primească pământ, încă nu fuseseră împroprietăriți. Cazurile de nerespectare a legii comise de marii proprietari în comisiile ad-hoc și de primării îl silesc pe prefectul de Prahova să afirme că „administrația județului a avut trista reputație de a fi una din cele mai abuzive“¹⁸. În județul Prahova, în anul 1870, mai erau încă 13 moșii nedelimitate și împărțite țăranilor conform legii¹⁹.

Legea agrară din august 1864 se va aplica în comuna urbană Vălenii de Munte prin împroprietărire foștilor clăcași cu loturi de pământ expropriate din moșia Cotroceni cuprinsă și ea în actul secularizării de la sfârșitul anului 1863, care „readucea în stăpînire a statului un sfert din teritoriul țării“²⁰. Moșia Mănăstirii Cotroceni din Vălenii de Munte era unul din marile domenii feudale ecle-

¹⁵ Ibidem, dos. 25/1864, f. 34.

¹⁶ Ibidem, dos. 9/1858, f. 298.

¹⁷ Ibidem, dos. 17/1864, f. 135.

¹⁸ Arhivele Statului București, fond Min. Int., Div. rur. com., dos. 2979/1866, f. 133.

¹⁹ N. Adăniloie, Dan Berindei, *Reforma agrară din 1864*. București, Editura Academiei R.S.R., 1967, p. 272.

²⁰ C. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*. București, Editura științifică, 1966, p. 201.

siastice în componența căruia intrau trupurile : Ceptura, Bălțești, Vălenii de Munte, Străiești, Dealul Cuib, Predeal (Sărari — n.n.), Cetățuia, Bughea, Stilpeni, Anghelști, Teișani, Limba Fundul Colii, Ciobănești, Laica, Păișa, Vrănești, Babani, Dealul Frumos-Cuib, Căldărești, Scăieni, Homoricu, Drajna de Sus, Muscel, Lăbești, Priseaca, Mălăești, Boldești, Stefești, Protosinghel, Băduleasa și moșia de pe Teleajen²¹, toate situate în județul Prahova. (Mănăstirea Vălenii de Munte devenise metoh al mănăstirii Cotroceni încă din 1684).

Moșia era arendată pe diferite termene, iar în ajunul reformei agrare era supusă licitației pe o perioadă de 5 ani, de la 23 aprilie 1863 pînă la 23 aprilie 1868, cu obligația ca locuitorii „să urmeze după învoielile în ființă pînă la promulgarea noii legiuri”²².

Executat într-o frumoasă caligrafie cursivă de inginerul A. Martin Șary, „Actu de împărțirea pămîntului”²³ cuprinde o serie de date și acte încheiate pentru aplicarea legii rurale. Din cuprinsul actului aflăm că acțiunea putea fi începută cu 6 ani mai devreme, deoarece „planu și procesu verbalu de delimitare” erau întocmite încă din 1868 cu participarea inginerului N. Poplaschi, care arăta că „această moșie este în categoria celoru strîmte”²⁴. Destul de explicit apar delimitate cele trei sfuri de moșie — Berevoescu de Jos, Vălănescu de Jos și Vălănescu de Sus — care totalizau 815 pogoane, 5 prăjini și 39 stînjeni, ele reprezentînd „proprietatea locuitorilor fost clăcași”.

În baza clasificării întocmită de comisia de plasă, actul consemnează repartitia totală a împrumietărilor și suprafețelor de pămînt aferente, după cum urmează :

— 19 frunțași cu drept de pămînt, fiecare cîte 8 pogoane și 14 prăjini pentru o gospodărie... în total 163 pogoane, 16 prăjini și 10 stînjeni.

— 23 mijlocași cu 6 pogoane, 2 prăjini și 25 stînjeni fiecare... în total 140 pogoane, 8 prăjini și 20 stînjeni.

— 125 pâlmași, fiecare cîte 3 pogoane și 14 prăjini... în total 447 pogoane, 22 prăjini și 9 stînjeni.

— 39 împrumietăriți numai cu casă și grădină, cîte 398 stînjeni fiecare, în total 63 pogoane și 6 prăjini.

În total 206 locuitori cărora li s-au repartizat 815 pogoane, 5 prăjini și 39 stînjeni.

În comparație cu modul de repartitie a suprafețelor de pămînt stabilite prin lege pentru împrumietăriții din zona cîmpului, se constată o diferență, în minus, de 2 pogoane și 12 prăjini la frunțași, de 1 pogon, 16 prăjini și 23 stînjeni la mijlocași și de 1 pogon și 1 prăjină la pâlmași, situație motivată de categoria moșiei expropriate, pe care actul o califică drept „strîmtă”. Prin poziția geografică, fostul pămînt eclesiastic era folosit mai ales pentru pomicultură. Din acest punct de vedere, clăcașii vor beneficia de faptul că pămîntul ce-l vor primi era acoperit „în cea mai mare parte cu livezi” de pruni, aducătoare de venituri consistente pentru cine știe să le muncească și să le îngrijească. În rîndul celor 206 împrumietăriți, pe baza celor 195 acte de departajare, se întîlnesc și numele unora dintre

²¹ Pr. Emil Vlaiculescu, *Biserica Mănăstirea din orașul Vălenii de Munte*. În „Glasul bisericii”, nr. 9—10, sept.-oct. 1971, p. 851.

²² Arhivele Statului Ploiești, fond Prefectura Prahova, dos. 28/1864, f. 347.

²³ *Actu de împărțirea pămîntului datu fiecăruia fostu clăcașu pe moșia Mănăstirea Cotroceni din comuna Vălenii de Munte*. În „Dosarul relativ la oriciniile proprietărești și celor atinse”, f. 113—141, existent în Biblioteca Liceului „N. Iorga” din Vălenii de Munte.

²⁴ *Ibidem*, f. 1.

cei care au semnat scrisoarea de mulțumire adresată, cu 11 ani în urmă, domnitorului Cuza, printre care foștii clăcași Teodoru Grigore și Ioan Pitiș din categoria pâlmașilor, George Negulescu — mijlocaș și Ioan Mihăescu — fruntaș.

O particularitate a modului de împărțire a pământului constă în aceea că numai 6 locuitori s-au bucurat de avantajul de a deveni proprietari pe o suprafață unitară (1 fruntaș, 2 mijlocași și 3 pâlmași), aducătoare de beneficii mai mari în produse și în bani, dacă era muncită la timp și cu unelte mai bune. În rest, este vizibilă tendința de fărâmițare aplicată în sistemul de lucru al comisiei privind, mai ales categoria pâlmașilor care, pe lângă faptul că primeau pământ puțin, cei mai mulți dintre ei, 91 din 125, aveau repartizate între 3—5 parcele și acestea în sfori de moșie diferite. O altă particularitate a modului de stabilire a loturilor constă în aceea că, în acțiunea de aplicare a legii rurale din 1864, nu s-au expropriat numai unul-două trupuri de moșie compacte, ci numărul lor a ajuns la 21 (9 în Văleanca de Jos — partea sudică a orașului, 7 în Berevoescu de Jos — în partea vestică și 5 pe șoseaua Brașovului — în partea nordică). Este evidentă fărâmițarea locurilor, ea rezultând și din numărul mare de parcele față de numărul improprietărilor, unui cap de familie revenindu-i în medie 2,71 loturi de pământ. La aceasta se adaugă și faptul că pământul expropriat, pe lângă că era împărțit în sute de parcele, el aparținea de 4 localități administrative, adică astăzi orașul Vălenii de Munte și comunele Predeal-Sărari, Gura Vitioarei și Teișani, situație care va provoca greutate în organizarea muncilor agricole și în transportul produselor recoltate.

Finalul actului general, semnat de inginerul hotarnic Martin Șary, la 25 martie 1876, dată când s-a terminat înscrierea locuitorilor clăcași stabiliți pentru a primi pământ potrivit legii agrare în vigoare, este urmat de o înștiințare adresată în scris primăriei anunțând terminarea „lucrării împărțitului pământului datu foștilor clăcași pe moșia Mănăstirea Cotroceni din comuna Vălenii de Munte” și însoțită de „un act de împărțire”, un plan 3 coale, „atestați pe numele fiecăruia potrivit cu dispozițiunea contractului”²⁵. La 12/24 aprilie 1875, primăria orașului emitea o publicație prin care făcea cunoscută terminarea lucrărilor „cu măsurătoarea și împărțirea locurilor”, invitând pe „numiți foști chiriași de a se prezenta pentru a-și primi fiecare țidulile, spre a se pune în posesiunea locurilor”, cum și „pentru a răspunde (a plăti) d-lui ingineru bani potriviți cu dispozițiunile contractului, adică cîte 2 lei noi de pogonu”, pentru a putea primi actul de improprietărire intitulat „atestatu”²⁶, scris în caligrafie cursivă de același inginer hotarnic.

Ca și în alte localități din județ și din țară, și la Vălenii de Munte vor apărea nemulțumiri din partea unor locuitori pentru aplicarea necorespunzătoare a legii rurale de către comisia constituită ad-hoc. Ei se vor adresa organelor administrative superioare, ajungînd pînă la minister, în speranța că vor reuși să-și cîștige drepturile cuvenite. Astfel pâlmașii Tudor Grigore (semnatar al scrisorii adresată domnitorului Cuza în 1864) și Matache Frînculescu reclamau prefectului județului că li s-au luat din pământul pentru care „am clăcuitu, am plătitu bani statului”, abuz săvîrșit „de alți streini prin mijloacele ajutorului de primaru și cu delegați”²⁷; mijlocașul Ion Pușcașu sesiza organului județean că în urma măsurătorilor efectuate „am găsit o lipsă de 1 pogon, 6 prăjini și 45 stînji pînă la

²⁵ Arhivele Statului Ploiești, fond Prefectura Prahova, dos. 28/1864, f. 111.

²⁶ Ibidem, f. 106.

²⁷ Ibidem, f. 157.

completarea a 6 pogoane, 14 prăjini ce mi se cuvine”²⁸. Subprefectura înaintează o adresă primarului din Văleni prin care-i face cunoscut că mulți locuitori foști clăcași cer „a-și înstrăina locurile pe care s-au improprietărit de pe legea rurală prin vânzare sau ipotecă”, pentru a putea să-și achite „grele datorii de desfăcutu” și, în consecință, îl atenționează că această acțiune este „contrară legii rurale și dezavantajoasă locuitorilor săteni”²⁹.

Starea de spirit a vălenarilor improprietăriți a fost tot mai încordată în anii care au urmat, după războiul de independență, datorită nemulțumirilor provocate în urma aplicării legii rurale. Același pălmaș Tudor Grigore, împreună cu alți 18 locuitori, va solicita Tribunalului Prahova eliberarea „unui planu împreună cu actul de delimitare care sîntu depuse de noi aici în onor tribunal”, documente legale cu care să se poată dovedi proprietățile lor în fața celor care le încalcaseră hotărele și împotriva cărora nu mai puteau deschide procesul de departajare funciară fiind „scăpătați a plăti taxa (de) timbre și la portărei”³⁰. Procesul deschis de către „reclamantii Tudor Grigore și ceilalți clăcași după moșia Vatra Cotroceni în luna iunie 1879” a luat proporții astfel că în mai 1881, Primul Procuror al Regatului Român a trimis Prefecturii Prahova „copie de pe suplica locuitorului Tudor Grigore din Vălenii de Munte adresată d-lui Ministru al Justiției”, pentru a i se „da indistularea legală”, proces care abia în septembrie 1882 se va încheia cu intervenția primului-procuror al Tribunalului Prahova, prin aceasta autoritatea judiciară de stat fiind obligată să recunoască abuzurile comise față de foștii improprietăriți.

Pînă în anul 1888, foștii clăcași au luptat pe cale petițională, iar de acum înainte ei vor acționa și prin manifestări antiguvernamentale, care prejudiciau ordinea publică și liniștea populației. Actele lor și ale celor din împrejurimi au obligat „autoritățile din Cimpina și Vălenii de Munte să ceară intervenția armatei, pentru a calma agitația locuitorilor”³¹. Manifestările semnalate în mahalalele țirgului, în ziua de 11/23 aprilie 1888, au fost destul de puternice, iar starea de spirit destul de încordată, încît autoritățile județene au trimis un pluton de doboranți și un escadron de călărași care au potolit pe cei porniți să-și facă singuri dreptate, dintre care „doi au fost arestați ca instigatori”.

Atît de mult așteptată de cei care veacuri de-a rîndul luptaseră pentru dobîndirea pămîntului muncit din greu cu brațele și cu vitele lor, locuitorii din Vălenii de Munte au apreciat Legea rurală din 14/26 august 1864, prima reformă agrară din istoria patriei, numind-o „legea legilor”. Deși n-a rezolvat complet problema agrară „era prima lege de improprietărire a țărănimii, desființînd un regim agrar ce durase veacuri, regimul servituțiilor feudale” și „a însemnat un mare pas înainte pe drumul ridicării țărănimii”³². Însuși Cuza a declarat că prin legea rurală s-a făcut „pasul cel mare către viitor și s-a încoronat edificiul naționalității române”³³.

²⁸ Ibidem, f. 173.

²⁹ Ibidem, f. 220.

³⁰ Ibidem, f. 45.

³¹ Ion B. Preda și Nicolae Simache, *Răscoala țărănilor din anul 1888, în județul Prahova. În Pagini din trecutul istoric al județului Prahova*, Muzeul de istorie Prahova, 1971, p. 139.

³² C. C. Giurescu, *Op. cit.*, p. 265.

³³ *Mesajii și proclamații ale lui Cuza Vodă*, Vălenii de Munte, 1910, p. 89.